

тивну й дисциплінарну не відповідає сучасним реаліям розвитку правової думки. Незважаючи на відсутність визначення поняття «інформаційна від-

повідальність» у вітчизняному законодавстві, така відповідальність існує об'єктивно та потребує подальшого поглибленого наукового розроблення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шепета О.В. Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : [монографія] / О.В. Шепета. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2012. – 296 с.
2. Ліпкан В.А. Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / [В.А. Ліпкан, В.А. Залізнік] ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К., 2012. – 304 с.
3. Ліпкан В.А. Консолідація інформаційного законодавства України : [монографія] / [В.А. Ліпкан, М.І. Дімчогло] ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2014. – 416 с.
4. Ліпкан В.А. Інкорпорація інформаційного законодавства України : [монографія] / [В.А. Ліпкан, К.П. Череповський] ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2014. – 408 с.
5. Ліпкан В.А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : [монографія] / [В.А. Ліпкан, В.Ю. Баскаков] ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2013. – 344 с.
6. Ліпкан В.А. Правовий режим податкової інформації в Україні : [монографія] / [В.А. Ліпкан, О.В. Шепета, О.А. Мандзюк] ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2015. – 404 с.
7. Коваленко Л.П. Деякі питання щодо правопорушень в інформаційній сфері / Л.П. Коваленко // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 158–167.
8. Про інформацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
9. Максименко Ю.Є. Інформаційні правопорушення: поняття та ознаки / Ю.Є. Максименко // Глобальна організація союзницького лідерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.goal-int.org/informacijni-pravororushennya-roputtya-ta-oznaki>.
10. Ліпкан В.А. Засади розвитку інформаційної деліктології / В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко // Право України. – 2013. – № 10. – С. 249–256.
11. Полушкин О.В. О понятии информационного правонарушения / О.В. Полушкин // Российский юридический журнал. – 2009. – № 3. – С. 207–210.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
12. Цивільний кодекс України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – Додаток до № 40–44. – Ст. 356.
13. Хахановський В.Г. Інформаційне право : [навч. посібник] / В.Г. Хахановський. – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2013. – 168 с.

УДК 342.9

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

LEGAL REGULATION BANKS LIQUIDITY AND SOLVENCY

Руснак Ю.І.,

*кандидат юридичних наук, професор кафедри фінансового та банківського права
Інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом,
заслужений юрист України*

У статті розглядається одна з найважливіших проблем у діяльності кожного комерційного банку – його ліквідність та платоспроможність. Об'єктивні умови, такі як нестабільна ресурсна база, обмежений кредитно-інвестиційний ринок, слабка правова база надзвичайно ускладнюють завдання правового регулювання ліквідності та платоспроможності комерційних банків.

Ключові слова: управління ліквідністю банку, управління платоспроможністю банку, правове регулювання ліквідності банку, правове регулювання платоспроможності банку.

В статье рассматривается одна из важнейших проблем в деятельности каждого коммерческого банка – его ликвидность и платежеспособность. Объективные условия, такие как нестабильная ресурсная база, ограниченный кредитно-инвестиционный рынок, слабая правовая база чрезвычайно усложняют задачу правового регулирования ликвидности и платежеспособности коммерческих банков.

Ключевые слова: управление ликвидностью банка, управление платежеспособностью банка, правовое регулирование ликвидности банка, правовое регулирование платежеспособности банка.

The paper is considered one of the major problems of each commercial bank – its liquidity and solvency. Objective conditions such as unstable resource base, limited credit and investment market, a weak legal framework – extremely complicate the task of legal regulation of liquidity and solvency of commercial banks.

Key words: bank liquidity management, management of bank solvency, legal regulation of bank liquidity, solvency regulation of bank.

Постановка проблеми. Активна інтеграція комерційних банків в міжнародну фінансову систему, яка здійснюється останнім часом, виводить на перший план проблему їх сталості та фінансової стабільності, а також – їх економічну ефективність у конкурентному середовищі. Результатом формування і реалізації фінансової політики комерційного банку має бути його стабільний фінансовий стан та здатність розвиватися у перспективі. А одними з головних критеріїв цього виступають категорії платоспроможності та ліквідності банку, що визначають здатність банківської установи розраховуватись за своїми зобов'язаннями в поточному і майбутніх періодах. Важлива роль у такому процесі належить управлінню ліквідністю комерційного банку та його правовому регулюванню.

Ступінь розробленості проблеми. Аналіз наукових джерел і публікацій свідчить про те, що дослідженню даного питання присвятили свої праці такі вчені, як С. Братанович, Х. Грюнінг, У. Гулд, Ю.С. Серпенінова, І.М. Бурденко, В.І. Муравйов, М.О. Поморіна, П. Роуз, І. Фаррахов, А.О. Чугунов, А.Г. Шапкин, І.П. Волошин, В.П. Зінченко, Г.С. Карчева, О.О. Ковальов, О.С. Кіреєва, В.Л. Кроцюк, О.Д. Куценко, О.О. Оконська, М.І. Сорокін.

Але незважаючи на значну кількість наукових робіт в зазначеній сфері, проблема управління ліквідністю українського комерційного банку за сучасних умов є недостатньо дослідженою.

Метою статті є дослідження теоретичних основ та аналіз поточного стану управління ліквідністю та платоспроможністю банку за допомогою операцій на міжбанківському валютному і кредитному ринку. Особливу увагу приділено дослідженню правового регулювання ліквідності та платоспроможності банків.

Виклад основного матеріалу. Механізмом забезпечення ліквідності комерційних банків є встановлені державою вимоги до ліквідності, платоспроможності, структури капіталу. Кожен показник окремо не достатній для того, щоб однозначно стверджувати, що стан конкретного банку ліквідний.

Засади правового забезпечення управління ліквідністю банку викладені в положеннях Закону України «Про банки та банківську діяльність» [1], а процес управління ліквідністю банку регламентується такими підзаконними нормативно-правовими актами: Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні [2], Положенням про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [3], а також «Принципами ефективного управління ліквідністю у банківських установах» Базельського Комітету з банківського нагляду [4].

Основними нормативами платоспроможності банку є обов'язкові нормативи капіталу Н1, Н2, Н3, Н3-1.

Одним з найважливіших показників діяльності банків є регулятивний капітал, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків. Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1)

має становити 120 млн. грн.

Регулятивний капітал банку, невідкоригований на суму перевищення нормативів Н7 та Н9, розраховується за формулою (1).

$$PK_1 = OK + DK - B \quad (1),$$

де PK_1 – регулятивний капітал банку, невідкоригований на суму перевищення нормативів Н7 та Н9; OK – основний капітал (капітал 1-го рівня); DK – додатковий капітал (капітал 2-го рівня); B – відвернення.

Регулятивний капітал банку розраховується за формулою (2):

$$PK = PK_1 - SpN7 - SpN9 \quad (2),$$

де PK – регулятивний капітал; $SpN7$ – сума перевищення нормативу максимального ризику на одного контрагента; $SpN9$ – сума перевищення нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру [5].

Норматив платоспроможності (Н2) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розраховуватись за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку; і навпаки: чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку. Нормативне значення нормативу Н2 діючих банків, починаючи з 1 березня 2004 року, має бути не меншим 10 відсотків.

Норматив адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності розраховується за такою формулою:

$$H2 = \frac{PK}{A_p + C_{bb}} * 100\% \quad (3),$$

де A_p – активи, зменшені на суму створених відповідних резервів за активними операціями, на суму забезпечення (але не більше ніж сума основного боргу за окремою операцією) кредиту (вкладень у боргові цінні папери) безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав, на суму дооцінки та зважені на відповідний коефіцієнт ризику залежно від групи ризику, до якої віднесено актив; C_{bb} – сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами.

Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3) відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій. Нормативне значення нормативу Н3 має бути не менше 9% [5].

Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів розраховується за такою формулою:

$$H3 = \frac{PK}{CA} * 100\% \quad (4),$$

де CA – сукупні активи.

Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних зобов'язань (Н3-1) відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для покриття банком всіх своїх зобов'язань. Нормативне

значення нормативу Н3-1 має бути не менше 10%.

Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1) розраховується за такою формулою (5).

$$H3 - 1 = \frac{PK}{3} * 100\% \quad (5),$$

де 3 – сукупні зобов'язання банку.

З метою контролю за станом ліквідності банків Національний банк України (далі – НБУ) встановлює такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Норматив миттєвої ліквідності (Н4) встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів (коштів у касі та на кореспондентських рахунках). Він визначається як співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками (6).

$$H4 = \frac{K_k + K_{op}}{3_{pot}} \quad (6),$$

де K_k – кошти в касі банку та в дорозі; K_{op} – кошти банку на кореспондентському рахунку в НБУ та інших банках; 3_{pot} – кошти клієнтів на поточних рахунках.

Нормативне значення нормативу Н4 має бути не меншим 20% [2].

Норматив поточної ліквідності встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку.

Норматив миттєвої ліквідності (Н4) розраховується комерційними банками щоденно на підставі балансів (за формою № ІД-КБ «Баланс комерційного банку»).

Для розрахунку нормативу поточної ліквідності враховуються вимоги і зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 30 днів (включно). Цей норматив визначається як співвідношення активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання (7).

$$H5 = \frac{A_{30}}{3_{30}} \quad (7),$$

де A_{30} – активи зі строком погашення до 30 днів; 3_{30} – зобов'язання зі строком погашення до 30 днів.

Нормативне значення нормативу Н5 має бути не менше 40%.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів [5].

Норматив короткострокової ліквідності визначається як співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (8).

$$H6 = \frac{A_1}{3_1} \quad (8),$$

де A_1 – активи зі строком погашення до 1 року;

3_1 – зобов'язання зі строком погашення до 1 року.

До розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються ліквідні активи та короткострокові зобов'язання з початковим строком пога-

шення до одного року.

Нормативне значення нормативу Н6 має бути не менше 60%. Нормативи поточної та короткострокової ліквідності (Н5-Н6) розраховуються комерційними банками щоденно на підставі балансів (за формою № ІД-КБ «Баланс комерційного банку») та за даними файлу А7 «Дані про структуру активів та пасивів за строками».

Контроль за дотриманням обов'язкових економічних нормативів комерційних банків здійснюється НБУ щоденно та щомісячно. Такий контроль дає змогу обмежувати ризиковані активні операції банків, підтримувати їх ліквідність на достатньому рівні, допомагати банкам в управлінні ліквідністю встановленням певних орієнтирів (нормативів), яких банки зобов'язані дотримуватися.

На регулювання ліквідності спрямоване також обов'язкове резервування залучених коштів, що встановлено НБУ. Згідно з Положенням про порядок формування обов'язкових резервів для банків України та філій іноземних банків в Україні комерційні банки мають тримати на окремому рахунку в Національному банку України «1203» кошти в розмірі 20% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування, а на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України формується та зберігається залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленними нормативами на відповідний період [6].

Проте дотримання норм обов'язкового резервування не гарантує ліквідності банку (обов'язкове резервування не враховує структури та якості пасивів, які різні в усіх банків), тому банк повинен самостійно створювати необхідні резерви ліквідних коштів, не допускаючи при цьому зниження прибутковості. Механічне дотримання нормативів без прогнозування, без стратегії управління ліквідністю зменшує прибутковість банку та не гарантує фінансової стійкості банку в майбутньому [7].

Багато як українських, так і міжнародних банків впроваджують в себе стандарти регулювання банківської діяльності «Базель III», проте наразі в Україні вони ще не є обов'язковими. Рекомендації «Базель III» щодо розміру і структури регулятивного капіталу вводяться в дію з 1 січня 2013 року [8]. У документі основна увага звертається на функцію інструментів капіталу поглинати збитки, що пояснюється подіями останньої фінансової кризи. У зв'язку з чим новий Консультативний документ визначає капітал першого рівня як капітал, здатний поглинати збитки в ході поточної діяльності банку (going concern) і капітал другого рівня, здатний покривати збитки в ході припинення діяльності банку (gone concern). У капіталі 1-го рівня виділяється базовий капітал першого рівня (common equity tier 1 capital) – найбільш надійна частина капіталу і додатковий капітал першого рівня (additional tier 1 capital) [9].

Капітал першого рівня (tier 1 capital) включає в себе: звичайні акції (або їх еквівалент для неакціонерних компаній), нерозподілений прибуток і емісій-

ний дохід зі звичайних акцій.

Капітал другого рівня (tier 2 capital) включає в себе: нерозкриті резерви (прибуток поточного року, непідтверджений аудиторським висновком); резерви переоцінки деяких активів: переоцінка цінних паперів, а також «прихована» переоцінка цінних паперів, відображена на балансі за ціною купівлі, утримуваних тривалий час; загальні резерви на покриття сумнівних боргів (загальні резерви на покриття втрат за позиками); гібридні інструменти капіталу (що мають одночасно властивості і капіталу, і запозичень), в російській практиці – привілейовані акції, субординовані запозичення [4].

Консультативний документ не встановлює «напрямую» співвідношення капіталу 1-го і 2-го рівнів, пропонується встановлювати це співвідношення через мінімальні вимоги до достатності капіталу на покриття ризиків (9 – 11).

$$\frac{\text{Common equity tier 1 capital}}{RWA} \geq 4,5\% \quad (9),$$

$$\frac{\text{Tier 1 capital}}{RWA} \geq 6\% \quad (10),$$

$$\frac{\text{Total regulatory capital}}{RWA} \geq 8\% \quad (11),$$

де RWA – активи, зважені зі рівнем ризику [4].

Таким чином, Базель III встановлює, що нормативне значення достатності базового капіталу першого рівня складає 4,5%, капіталу першого рівня – 6%, сукупного регулятивного капіталу – 8% [10].

Для подолання недоліків коефіцієнтного методу оцінки ризику ліквідності органам нагляду та керівництву банків рекомендується розробляти в доповнення до обов'язкових нормативів інші внутрішньобанківські коефіцієнти з пороговими значеннями, розрахованими з урахуванням специфіки діяльності кредитної організації та різних складових ризику.

Висновки. Поняття ліквідності та платоспроможності банку, їх оцінки, методів управління ліквідністю та платоспроможністю, інструментів, правового регулювання є тими категоріями, що мають розглядатися в комплексі. Наразі дані питання вимагають подальших наукових пошуків для оптимізації уявлень про систему управління ліквідності та платоспроможності банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III (із змінами та доповненнями). // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2001. – № 5–6. – Ст. 30
2. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: інструкція, затверджена постановою правління НБУ від 28 серпня 2001 року № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> – 30.12.2013.
3. Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України: Правління Національного банку України від 30 квітня 2009 року № 259 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0410-09>.
4. Capital requirements for bank exposures to central counterparties Basel Committee on Banking Supervision [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs282.pdf>.
5. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою правління НБУ від 2 червня 2009 року № 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>.
6. Про порядок формування обов'язкових резервів для банків України Постанова Правління Національного банку України від 16 березня 2006 року № 91 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0312-06>.
7. Міщенко В.В. Ліквідність банківської системи України: сучасний стан, чинники та напрями підвищення ефективності регулювання / В.В. Міщенко, А.В. Солик // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 34–41.
8. About the Basel Committee [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/about.html>.
9. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.
10. Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs238.pdf>.